

ЭСТРАДА ҚЎШИҒИ — ДАВР РУҲИНИНГ БАДИИЙ ҲУЖЖАТИ

Бахтияров Искандар

Ботир Зокиров номидаги Миллий эстрада санъати институти “Эстрада хонандалиги” кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада эстрада қўшиғининг муайян тарихий давр эстетикаси, ижтимоий кайфияти ва маданий қарашларини ифодалаши ҳамда жамоавий хотирани сақлашдаги ўрни тадқиқ этилади. Қўшиқ давр руҳини акс эттирувчи бадий манба сифатида таҳлил қилиниб, унинг мазмунини шеърини матн, мелодика, ритм, тембр, вокал ижроси, аранжировка, овоз ёзиш технологиялари ва медиа муҳитининг ўзаро таъсири орқали шаклланиши асосланади. Ботир Зокиров репертуаридаги «Умид» ва «Мажнунтол», Шерали Жўраевнинг «Карвон» асарлари мисолида тарихий қўшиқларнинг қайта ижро этилиши, янги талқин қилиниши ва маданий хотирадаги ўрни ўрганилади. Натижада тарихий қўшиқнинг замонавий аудиторияга етиб бориш жараёнини ифодаловчи концептуал модель таклиф этилади.

Калит сўзлар: эстрада қўшиғи, давр руҳи, *Zeitgeist*, жамоавий хотира, маданий хотира, интерпретация, қайта ижро, *cover*, эстрада вокали, мусиқий мерос, рақамли муҳит, ўзбек эстрадаси.

Аннотация: В статье исследуется роль эстрадной песни в отражении эстетики, общественных настроений и культурных представлений определённой исторической эпохи, а также в сохранении коллективной памяти. Эстрадная песня рассматривается как художественный источник, отражающий дух времени. Обосновывается, что её содержание формируется во взаимодействии поэтического текста, мелодики, ритма, тембра, вокального исполнения, аранжировки, технологий звукозаписи и медиасреды. На примере песен «Умид» и «Мажнунтол» из репертуара Ботира Закирова, а также произведения «Карвон» Шерали Джураева рассматриваются процессы повторного исполнения, новой интерпретации исторических песен и их роль в сохранении культурной памяти. В результате предлагается концептуальная модель, отражающая процесс передачи исторической песни современной аудитории.

Ключевые слова: эстрадная песня, дух времени, *Zeitgeist*, коллективная память, культурная память, интерпретация, повторное исполнение, кавер-исполнение, эстрадный вокал, музыкальное наследие, цифровая среда, узбекская эстрада.

Эстрада қўшиғи оммавий мусиқанинг таъсирчан шакли бўлиб, инсонларнинг эстетик эҳтиёжларини қондириш билан бирга муайян даврнинг

ижтимоий кайфияти, эмоционал тажрибаси ва маданий қарашларини ҳам ифодалайди.

Унинг оммавийлиги қўшиқни оддий мусиқий асардан кенгроқ маданий ҳодисага айлантиради. Қўшиқлар тингланади, ёдланади, қайта ижро этилади ва кейинги авлодларга узатилади.

Шу сабабли тарихий эстрада репертуарини фақат шеърӣ ёки мусиқӣ матн сифатида эмас, балки давр, ижрочи, тингловчи ва медиа ўртасидаги маданий алоқа воситаси сифатида ўрганиш муҳимдир.

Мақолада «бадий ҳужжат» тушунчаси расмӣ ҳужжат эмас, балки тарихий даврнинг эстетик ва эмоционал белгиларини сақловчи маданий манба маъносида қўлланади.

Тадқиқотнинг асосий саволи қуйидагича: эстрада қўшиғи муайян даврнинг эстетик ва ижтимоий белгиларини қандай сақлайди ва улар янги ижрочилар томонидан қандай қайта талқин қилинади? Ушбу саволни ёритишда тарихий-маданий, мусиқӣ-таҳлилий, қиёсий ва медиавий ёндашувлардан фойдаланилади. Асосий эътибор қўшиқнинг матни, мелодикаси, ритми, вокал услуги, аранжировкаси ва тарқалиш муҳитига қаратилади.

1. Давр руҳи ва жамоавий хотиранинг назарий асослари

«Давр руҳи» немисча Zeitgeist атамаси билан боғлиқ бўлиб, муайян тарихий даврга хос интеллектуал, маданий, ахлоқӣ ва эстетик хусусиятларни англатади.

Мазкур тадқиқотда давр руҳи мусиқӣ дид, мавзу ва образлар, ижтимоий-эмоционал кайфият, вокал услуги, аранжировка ва медиа муҳитида намоён бўладиган белгилар мажмуи сифатида тушунилади.

Қўшиқдаги давр хусусиятларини қуйидаги мезонлар орқали аниқлаш мумкин:

Мезон	Асосий кўрсаткичлар
Мавзуй	Матн, образлар ва ғоялар
Мусиқӣ	Мелодика, лад, гармония, ритм ва темп
Вокал	Тембр, фразировка, артикуляция ва безаклар
Аранжировка	Чолғулар, оркестр ва электрон товушлар
Технологик	Овоз ёзиш ва ишлов бериш усуллари
Медиявий	Радио, телевидение, концерт ва рақамли платформалар
Ижтимоий	Аудиториянинг қабул қилиши ва эмоционал муносабати

Демак, давр руҳи фақат қўшиқ матнида эмас, балки матн, мусиқа, ижро, технология, медиа ва тингловчи муносабати бирлигида намоён бўлади.

Жамоавий хотира тушунчасининг назарий асослари Морис Хальбвакснинг хотиранинг ижтимоий табиатига оид қарашлари билан боғлиқ. Унинг ёндашувига кўра, хотира ижтимоий муҳитда шаклланади ва турли гуруҳларда ўтмиш турлича эсга олинади.

Ян Ассманнинг маданий хотира концепцияси эса ўтмиш образларининг маданий шакллар ва коммуникация воситалари орқали авлодлараро узатилишини тушунтиришга ёрдам беради.

Муסיқа хотирада нафақат ахборот, балки эмоционал тажриба сифатида ҳам сақланади. Муайян қўшиқ бир авлод учун ёшлик ёки муҳаббат хотираси бўлса, бошқа авлод учун ретро муסיқа ёки тарихий маданий мерос сифатида қабул қилиниши мумкин.

Шу асосда жамоавий хотира муайян авлод ёки ижтимоий-маданий гуруҳ томонидан таниладиган, эсга олинадиган ва янги контекстларда қайта талқин қилинадиган маданий белгилар тизими сифатида қаралади. Қўшиқнинг бундай хотира объектига айланиши унинг танилиши, авлодлараро узатилиши, эмоционал таъсири, қайта ижро этилиши ва рақамли муҳитда тарқалиши билан белгиланади.

2. Ўзбек эстрадасида тарихий ва бадий мерос

Ўзбек эстрадаси миллий муסיқий анъаналар, халқ қўшиқчилиги, мақом тафаккури, совет даври эстрада эстетикаси, хорижий оммавий муסיқа таъсири ва рақамли маданиятнинг ўзаро таъсирида шаклланган.

Ушбу жараёни шартли равишда миллий анъана, совет эстрада эстетикаси, миллий-эстрада синтези, глобал поп таъсири ва рақамли эстрада босқичлари орқали таҳлил қилиш мумкин. Бу схема қатъий тарихий даврлаштириш эмас, балки муסיқий услубдаги ўзгаришларни ўрганиш воситасидир.

Ботир Зокиров ижоди миллий муסיқий тафаккур, профессионал вокал маданияти ва халқаро эстрада эстетикасининг ўзаро таъсирини ўрганишда муҳим аҳамиятга эга. Шерали Жўраев ижодида эса халқона ифода, шеърый матн, миллий вокал анъаналари ва саҳнавий ҳикоявийлик уйғунлашади.

Ушбу ижодкорларнинг қўшиқлари кейинги авлодлар томонидан қайта ижро этилиши орқали ўзининг маданий аҳамиятини сақлаб қолмоқда. Бироқ муайян ижодкорни бутун бир даврнинг ягона рамзи сифатида баҳолашдан кўра, унинг ижросида даврга хос муסיқий ва эстетик белгиларни аниқлаш илмий жиҳатдан мақбулдир.

3. Тарихий қўшиқларнинг замонавий интерпретацияси

3.1. «Умид»: минималистик талқин

Ботир Зокиров репертуаридаги «Умид» қўшиғининг кейинги авлод ижрочилари томонидан қайта ижро этилиши тарихий муסיқий мероснинг янги муҳитда яшашини кўрсатади. Жумладан, 2024 йилда Axrorbek Ismoilov томонидан гитара жўрлигида жонли cover ижроси эълон қилинган.

Бундай талқинда аранжировка миқёси қисқаради, муסיқий фактура соддалашади ва вокал ифодага алоҳида эътибор қаратилади.

Асарнинг мелодик ва матний ўзаги сақланган ҳолда, унинг овоз муҳити ва тингловчи билан муносабати ўзгаради.

Бу мисол тарихий қўшиқнинг янги ижрочи ва янги инструментал муҳит орқали индивидуал талқин қилинишига далил бўла олади.

3.2. «Мажнунтол»: авлодлараро мусиқий хотира

«Мажнунтол» қўшиғи тарихий репертуарнинг турли ижрочилар орқали авлоддан авлодга ўтишини кўрсатади. Мавжуд маълумотларда асарнинг 1974 йилда Фаррух Зокиров томонидан яратилгани ва кейин Ботир Зокиров томонидан ҳам ижро этилгани қайд этилади.

Қўшиқнинг кейинги даврларда рақамли мусиқа каталоглари ва медиаплатформаларда пайдо бўлиши унинг маданий ҳаёти давом этаётганини кўрсатади. Бу жараёни уч босқичда ифодалаш мумкин: асарнинг яратилиши, машҳур ижрочилар орқали хотирада мустаҳкамланиши ва рақамли муҳитда қайта тарқалиши.

Шу маънода «Мажнунтол»ни фақат алоҳида ижрочининг репертуари эмас, балки авлодлараро мусиқий хотира объекти сифатида ҳам ўрганиш мумкин.

3.3. «Карвон»: семантик интерпретация

Шерали Жўраевнинг «Карвон» қўшиғи кейинги талқинларда янги маъно ва сюжет нуқтаи назаридан намоён бўлади. 2021 йилда Zohirshoh Jo'rayev ва Ozoda Nursaidova иштирокида «Karvon ko'rdim» номли видеоталқин эълон қилинган.

Ушбу талқинда асарнинг маъноси фақат вокал тембр, темп ёки аранжировка орқали эмас, балки вокал қаҳрамоннинг нуқтаи назари билан ҳам қайта ифодаланади. Натижада тингловчига аввалги ижродан фарқли маъно контексти тақдим этилади.

Бу ҳолат интерпретация фақат мусиқий матнни ўзгартириш эмас, балки асарнинг образлари ва маъносини янги шароитда қайта талқин қилиш эканини кўрсатади.

4. Қайта ижро ва интерпретациянинг фарқи

Cover ва интерпретация тушунчалари бир-бирига яқин бўлса-да, улар бир хил маънони англатмайди. Cover мавжуд асарнинг бошқа ижрочи томонидан ижро этилишини билдиради. Интерпретация эса ижро жараёнида асарнинг мусиқий, эмоционал ва семантик мазмуни қандай ўзгаришини ифодалайди.

Уларни қуйидаги даражаларда ажратиш мумкин:

Даража Ўзгариш хусусияти

- 1 Ижрочининг алмашиши — қайта ижро
- 2 Тембр, фразировка ва динамиканинг ўзгариши — вокал интерпретация
- 3 Темп, тоналлик ва ритмнинг ўзгариши — мусиқий интерпретация
- 4 Аранжировканинг қайта яратилиши — композицион интерпретация
- 5 Матн, образ ёки нуқтаи назарнинг ўзгариши — семантик интерпретация
- 6 Асарнинг янги медиа муҳитига кўчиши — медиавий қайта контекстуаллашув

Шундай қилиб, тарихий қўшиқнинг замонавий ижроси унинг ташқи шаклини янгилаш билан чекланмай, маъноси ва аудитория билан муносабатини ҳам ўзгартириши мумкин.

5. Рақамли муҳит ва мусиқий хотира

Рақамли платформалар тарихий қўшиқларнинг тарқалиш имкониятларини кенгайтди. Илгари қўшиқнинг оммалашуви асосан радио, телевидение, грампластинка, магнит тасма ва концертлар билан боғлиқ бўлган бўлса, бугун архив ёзувлари ва янги соғе ижролари интернет орқали қайта тарқалмоқда.

Ушбу жараёни қуйидагича ифодалаш мумкин:

Архив ёзуви → рақамлаштириш → онлайн тарқатиш → янги ижро → ижтимоий тармоқлар → янги аудитория → қайта ижро.

Рақамли муҳит қўшиқнинг фақат тарқалиш каналини эмас, балки унинг маданий ҳаётини ҳам ўзгартиради. Катта авлод тарихий қўшиқни шахсий хотира билан боғлаши мумкин, ёш авлод эса уни ретро мусиқа, миллий мерос ёки замонавий контент сифатида қабул қилиши мумкин.

Демак, янги интерпретация ўтмиш хотираси ва ҳозирги эстетик эҳтиёж ўртасидаги воситачи вазифасини бажаради.

6. Тадқиқотнинг концептуал модели ва илмий янгилиги

Юқоридаги таҳлиллар асосида тарихий эстрада қўшиғининг маданий ҳаётини ифодаловчи қуйидаги модель таклиф этилади:

Тарихий қўшиқ → тарихий-маданий контекст → давр руҳининг белгилари → жамоавий ва маданий хотира → янги ижрочи → интерпретация → янги медиа муҳити → янги аудитория → қайта маданий айланиш.

Модель чизиқли жараёнигина эмас, балки ўзаро таъсирни ҳам назарда тутди. Янги аудиториянинг қизиқиши қўшиқнинг яна архивларга, концертларга, рақамли платформаларга ва янги ижроларга қайтишига сабаб бўлиши мумкин.

Мақоланинг илмий янгилиги қуйидаги жиҳатларда намоён бўлади:

1. Эстрада қўшиғи тарихий-маданий ҳужжат сифатида комплекс талқин қилинади.

2. «Давр руҳи» мусиқий, ижровий, технологик ва медиавий белгилар орқали аниқлаштирилади.

3. Жамоавий хотира қўшиқнинг авлодлараро узатилиши ва қайта ижро этилиши билан боғланади.

4. Интерпретация вокал, мусиқий, композицион, семантик ва медиавий даражаларга ажратилади.

5. Тарихий қўшиқнинг рақамли муҳитдаги янги маданий ҳаётини тушунтирувчи концептуал модель таклиф этилади.

Мазкур моделни келгусида текшириш учун оригинал ва янги ижроларни қиёсий таҳлил қилиш, мусиқий транскрипция, аудитория сўровлари, интервью ва рақамли медиамониторинг усулларида фойдаланиш мумкин. Шу билан бирга, тадқиқот концептуал ва дастлабки эмпирик хусусиятга эга. Учта мусиқий кейс бутун ўзбек эстрадаси ҳақида умумий хулоса чиқариш учун етарли эмас. Шунинг учун модель кейинги кенг қамровли тадқиқотларда қўшимча далиллар

асосида текширилиши лозим. Эстрада қўшиғини «давр руҳининг бадий ҳужжати» сифатида ўрганиш унинг тарихий, мусиқий, ижровий, технологик ва медиавий хусусиятларини ягона тизимда таҳлил қилиш имконини беради.

Қўшиқ муайян даврнинг эстетик диди, эмоционал муҳити ва маданий қарашларини сақлаш билан бирга, кейинги авлодларга ҳам етказди.

Ботир Зокиров репертуаридаги «Умид» ва «Мажнунтол», Шерали Жўраевнинг «Карвон» асарлари қайта ижро жараёнининг турли кўринишларини намоён этади.

«Умид»да инструментал муҳитнинг соддалашиши ва индивидуал талқин, «Мажнунтол»да авлодлараро репертуар узатилиши, «Карвон»да эса маъно ва нуқтаи назарнинг қайта талқин қилиниши кузатилади.

Тарихий қўшиқнинг янги ижроси оддий cover билан чекланмаслиги мумкин. У вокал, мусиқий, композицион, семантик ва медиавий ўзгаришлар орқали янги бадий мазмун касб этади. Рақамли платформалар эса бу жараёни тезлаштириб, тарихий мусиқий меросни янги аудиторияга етказди.

Хулоса қилиб айтганда, эстрада қўшиғи даврни акс эттириш билан бирга, у ҳақдаги хотирани сақлайди ва янги ижро орқали ўтмишга янги маъно беради.

Шу хусусияти билан у тарихий-маданий жараёнларни ўрганишда муҳим бадий манба ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Halbwachs M. On Collective Memory. Ed. and trans. L. A. Coser. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
2. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
3. Olick J. K., Vinitzky-Seroussi V., Levy D. (eds.). The Collective Memory Reader. Oxford: Oxford University Press, 2011.
4. Schwartz B. Collective Memory // Wiley-Blackwell Encyclopedia of Sociology. 2018.
5. Jung T. Zeitgeist im langen 18. Jahrhundert. Dimensionen eines umstrittenen Begriffs // Frühe Neue Zeiten. Bielefeld: transcript, 2012.
6. Уварова Е. Д. (отв. ред.). Русская советская эстрада. Очерки истории: в 3 т. М.: Искусство, 1976–1981.
7. Швайцерхоф Б. Советская эстрада // Соцреалистический канон. СПб.: Академический проект, 2000. С. 999–1006.
8. Дмитриев Ю. А. Искусство советской эстрады. М.: Молодая гвардия, 1962.
9. Шак Ф. М. Джаз и массовая музыка в социокультурных процессах второй половины XX – начала XXI века: дис. ... д-ра искусствоведения. Ростов-на-Дону, 2018.
10. Дружкин Ю. Песня как социокультурное действие. 2013.

11. Дружкин Ю. Метаморфозы телепесни. 2012.
12. Baxtiyarov I. B. Ўзбек эстрадаси: миллийлик ва глобаллашув жараёнлари уйғунлиги // International Journal of Scientific Researchers. 2025.
13. Zohirshoh Jo'rayev, Ozoda Nursaidova. Karvon ko'rdim. Official Video, 2021.
14. Ismoilov A. Umid — Botir Zokirov (cover). Жонли ижро, гитара, 2024.
15. Abdullayev A. Majnuntol. Рақамли мусиқа каталогларидаги релиз, 2026.